

VIHAR A LOMBIKBAN

Már csak néhány sorára emlékszem a kamaszkor küszöbén egy előadóesten hallott balladának, és a perspektívátlan perspektíva riasztó élményére, amelyet Nulla Károly sorsa ébresztett: Hétfőtől szombatig a tanterem — vasárnap a templom, ez történt velem... Aztán felnőtt fejjel újra: Hétfőtől szombatig a bankterem — vasárnap a templom, ez történt velem...

Azután jöttek Hábeterék a Rozsdatemetőben: a naptár jeles napjain és a család ünnepein Pék Mária „halat rántott, túrós csuszát készített” — és így telt el három nemzedék élete...

A csehszlovák Rozsdatemetőben, Vladimir Páral nálunk is nagy fel-tűnést keltett Vihar a lombikban című kisregényében, a hétköznapiok végtelen taposómalma, a vasárnapok rutinboldogsága olyan börtön, amely nem kísérője, kerete az emberi életnek, hanem fojtó lényege. A mérnök szerző — mint könyve alcímében is jelzi — mikroszkóp alatt, mintegy a rovarok életének laboratóriumi kísérleteként figyeli, hogyan élnek egy vegyigyár alkalmazottai az üzemvezetőtől a laboránsányig. Hogyan nyüzsögnek az utcán csúcsforgalomban, végzik gépies közönnyel a maguk érdektelen,

vagy azzá lett munkáját, fogyasztják az egyhangú üzemi ebédet, morzsolják az unalmas hétvégeket, túrik a rutinná lett szerelmet. A középkorú, vezető beosztásban dolgozó Ada Vins semmivel sem boldogabb vagy boldogtalanabb, mint a hozzá beosztott művezető, legfeljebb ő már elérte azt — a berendezett othont, kocsit, házának indult, únt feleséget — amire fiatalabb munkatársai még csak most készülnek. Fárasztó és rendszeres üzemi tolvajlással (kell az építőanyag a családi házhoz!) és szombatönként titkos, de máris rutinná kopott szeretkezéssel.

A hétköznapi rovaréletének megkövesedett unalmát csak egyetlen egyszer zökkenti ki valami: amikor a kísérlet két faktora megpróbál kitörni a kényelmessé kopott taposómalomból. A középkorú főnök elszereti az ifjú laborlányt, aki lánya lehetne, ám örömet ül be mellé a kocsi, lihegő gyönyörűséggel követi étterembe, a kölcsönvikendházba, mert a munkásszálláson lopott pástorórák szegényes öröméhez képest — ez a kaland a földi paradicsom. Az idillről azonban nagyon is hamar kiderül, hogy talmi és illanó — a lányt untatja, a férfit fárasztja. A szabad vegyér-

Daniela Kolárová és Josef Somr

Középen: Mila Mysliková és Josef Chvalina

tékek vonzása folytán létrejött szexuális cserebomlás nem hozott tartós eredményt: néhány nap és a laboratóriumban minden visszatér a régi kerékvágásba.

A termelés és a magánélet futószalagja végtelen párhuzamosként fut tovább. Ahogy a termékek sorra legördülnek róla, úgy morzsolják napjaikat a termelők. Ada Vins újra békességgel unatkozik a felesége mellett, szombaton kocsonyát eszik, vasárnap paprikácscsirkét, és szabályos időközökben eleget tesz férji kötelességének. Bohunka, a laboránslány viszont szerepet cserél: a megszokott szeretőből unatkozó, hétközben szatyrot cipelő, ünnepen kanasztázó feleség lesz ő is, mint a többiek.

Páral írásának nem a cselekménye a nyomasztó, hanem cselekménytelensége. Hogy a kiürült, vegetatív funkciókra redukálódott emberi életben nemcsak az ételek fagytak íztelenné, a gesztusok koptak mechanikussá, nemcsak a dialógusok vesztették el tartalmukat, de a „regények” is szükségszerűen

megrekednek a banalitás szintjén. Szükségszerűen, hiszen az emberalatti létben nem fogannak célok, nem születnek szenvedélyek. Csak vegyi folyamatok zajlanak, többkevesebb szabályszerűséggel. És mivel a mérnök dolga kísérleti eszközeivel nyomonkövetni, tettenérni és kielemezni ezeket a folyamatokat, Páral, a mérnök-író, szakmájának eszközeit igénybevéve, tudományos alapossággal és precizitással, fejezetek helyett fázisokra bontva, a szereplőket képletekbe sorolva szerkeszti meg a maga laboratóriumi jelentését.

Mi történt ezzel a félelmetes laboratóriumi jelentéssel, egy közönség betegségének riasztó leletével a film vásznán? Sajnálatos módon — regénnyé alakult. Elsikkadt a mikroszkóp távlata: a kamera, azáltal, hogy premier planba hozta a rovarvilág jellemző egyedeit, hogy megosztotta velük hétköznapjaikat és ünnepeiket, ha nem is csinált a törpékből óriásokat, de mindenesetre felebaráti azonosságot vállalt velük. Hynek Bocan rendező filmjében

érezhetően teljes és tökéletes hűség-re törekedett. Megőrizte Bohunka túl rövidre sikerült lenge hálógét, pásztoróráinak minden stílustalan stílusjegyét, Vinsék családi otthonában az örökölt órát, a vasárnapi menüt — és* (némi kompozíciós súrítással) a szerelmi történetet. Csak-hogy ez a történet a maga érdektelenségével túlságosan sokat foglal el a filmből, majdnem kitöltötte a rendelkezésre álló teret, s ily módon, Páral művének nyomasztó cselekménytelensége egy érdektelen cselekményben oldódik. Az idézőjelbe tett, súlyos emberi tartalmakat hordozó, leleplező banalitás a filmben az arányok megbomlása következtében a film jellemző jegyivé hí-gult.

Különösen a film elején még ér-ződik némi berzenkedés a szinop-szis ellen: az előtérbe, néhol idéző-jelbe tett tárgyak tanúvallomása, a mese ritmusát meg-meglódító is-métlések jelzik, milyen úton kel-lett volna a rendezőnek elindulni. Hynek Bocan azonban még az út elején megtorpan, mintha visszari-adna a hétköznapok felidézett kí-sérteteitől. Ahhoz, hogy Páral köny-véből jobb film szülessen, több film-szerű ötletre, szuverénebb mesebo-nyolításra, merészebb vágásra lett volna szükség. Egyenértékű, önálló művészi alkotást azonban csak ak-kor köszönhetnénk, ha a rendező

látásmódjában nő fel a témához: ha nemcsak ábrázolja, de szuverenül értékeli is a felsorakoztatott jelen-ségeket, fel meri tárni, sőt, a gondo-latok szolgálatában el is meri tú-lozni a valóságos arányokat, szembe mer nézni a szavak és dolgok mö-gött tátongó ürességgel. Ha úgy ne-vettet meg bennünket, mint honfi-társa, Forman, hogy közben bele-borzongunk a groteszk helyzetek tragikumába.

Amikor — még a film megtekintése előtt — elolvastam a mozipropaganda tájékoztató szövegét, amely könnyed, csevegő hangnemben idézi a film tartalmát, hozzátéve, hogy „mindez azonban nem dráma, csak egy kis vihar a lombikban, amely után a hősök békés egyetértésben pergetik tovább életük egyforma hétköznapjait, a néző pedig jót mul-lat a szatírán...” — meglepődtem. Üzleti fogásnak véltem, hogy ko-runk nyomasztó és felkavaró tár-sadalombírálatát a propagandista derűs mulatsággként árulja a közön-ségnek. A film ismeretében azonban haragom elszállt, pontosabban irányt változtatott. Hiszen az is-mertető írójának igaza van — az, ami a film vásznán történik, való-ban „csak” vihar, nem is a lobik-ban, hanem egy lombikvilágban! És különösen a történet második fe-lében, a rendező mindent elkövet

Jelenet a filmből

Josef Chvalina, Eva Geisterová, Josef Somr és Míla Myslíková

azért, hogy az esetleg mégis felbolygatott nézőt megnyugtassa.

A megnyugtató bevált eszköze pedig — a sablon komédiázás. Ebből a célból előtérbe kerül a középkorú Romeo ifjú ellenlábasa, akinek jogos féltékenységből, tényleges kismizettségéből valóságos Othello komédiát kerekít a rendező. A szerelmesét fedezékből figyelő Standa jelenetsora, a vetélytársakból ivó-cimborákká lett lovagok éjszakai kalandja szemléletesen példázza, hogy az írott szöveg tiszteletbentartásával is visszajára lehet fordítani az írói szándékot. Például ugyanis, a fiatalabb férfi féltékenysége az üzemen belüli függés, a munkahelyi kiszolgáltatottság bizonyító adaléka, az érzelmeiktől független alkoholmámor pedig, a figurák szánalmas kisszerűségének illusztrációja. Ugyanez a filmen — a legjobb esetben megbocsátó nevetést, de néhol tartalmatlan, csak a helyzetkomicumból fakadó hasizom-reflex-reakciót ébreszt.

A téves rendezői koncepciót

egyetlen valóban jelentékeny színészi alakítás sem igazolja. A megjátszott „hősök” törpességét leginkább még az Ada Vinset alakító Josef Somr érzekeltette. A vállalkozás eredménytelenségéért azonban aligha lehet a színészeket felelőssé tenni, hiszen Pavel Landovský faragatlansága (Standa szerepében) Daniela Kolárová üres bája (Bohunka) Míla Mylíková (Vins felesége) héraszemű nyugalma jó kiindulópontja lehetett volna a valóban szatirikus jellembrázolásnak.

Bűntény nem történt: a közönség, amely a szatíra keserű orvossága helyett limonádét kapott, aligha fog reklamálni. Igaz, hogy Páral kísérlete ily módon félbemaradt — de akik a célt sem ismerik, talán beérik azzal a hatóanyag és szeszertalom nélküli hűsítővel, amit Bocan kínál. Csakhogy sajnos, a kispolgáriság veszedelmes baktériumának pusztítására a szaharinos limonádé nem elég hatékony gyógyszer.

Hát még, ha valaki nem is szereti...

FÖLDES ANNA